

Historisk beskrivning av Lindesbergs kommun

Conny Tideman
Oktober 1984

Inledning:

Detta arbete är ett försök till en kortfattad och övergripande historisk beskrivning av Lindesbergs kommun.

En sammanfattande historisk skildring i det lilla formatet har länge varit ett önskemål från flera grupper i kommunen.

Skriften är tänkt att kunna användas i den allmänna presentationen av Linde kommun. Den kan även vara lämplig som turistinformation, till dem som önskar något utöver turistbroschyrernas kortfattade upplysningar. Slutligen är den även lämplig som studiematerial i skolor och studiecirklar.

Historiken bygger på en genomgång av de tryckta källor och den litteratur som på olika sätt behandlat bygdens utveckling. Den gör följaktligen inte anspråk på att vara någon form av primär källforskning inom området.

Någon detaljerad källredovisning i form av en notapparat har därför ej heller gjorts vad beträffar de olika avsnitten. Istället finns en sammanfattande käll- och litteraturförteckning i slutet av detta arbete, vilken samtidigt kan ses som ett urval av fördjupningskaraktär. Det är min förhoppning att alla och envar som på något sätt är intresserade av Lindebygdens historia skall kunna använda detta material som den första inkörsporten till ett förhoppningsvis fortsatt och fördjupat intresse.

Lindesberg i augusti 1984

Conny Tideman.

P.S.

I ett tillägg till kommunhistoriken har jag utarbetat en mer detaljerad källöversikt med hänvisningar utifrån varje underrubrik i skriften.

Detta som en hjälp för dem som vill tränga in i källmaterialet.

Ett förslag till studiehandledning har också skisserats.

I tillägget finns också utförligare käll- och litteraturförteckningar.

Innehållsförteckning:

Lindesbergs kommuns historia:

Lindesbergs kommun.....	1
Förhistoria.....	1
Lindesås - kyrkby och handelsplats.....	2
Järle - staden utan befolkning.....	3
Lindesberg - staden.....	4
Linde socken (norra delen).....	9
Ramsbergs socken.....	12
Fellingsbro socken.....	17
Näsby socken.....	21
Linde socken (södra delen).....	23
Käll- och litteraturförteckning - förslag till fördjupningsstudier (arkivmaterial).....	25

Lindesbergs kommun:

Lindesbergs kommun av idag har tillkommit genom två samman-
slagningar; 1969 mellan Lindesbergs stad och Linde kommun och
1971 då även Frövi, Fellingsbro och Ramsberg anslöts.

Genom bl.a. sin gymnasieskola och sitt lasarett har Lindesberg
blivit centralort för hela den norra delen av Örebro län.

Kommunen omfattar fyra socknar och inom dessa finns nio större
tätorter där cirka 75% av befolkningen bor.

Vid årsskiftet 1983/84 hade kommunen cirka 25000 innevånare (varav
8500 i centralorten)

Kommunen ligger på det norrländska höglandets sydsluttning. Detta
innebär att man här har mycket omväxlande naturförhållanden.

I norr de stora skogsområdena med höjder upp mot 400 m ö.h. och i
Söder Fellingsbroslätten som ligger bara något tiotal meter ö.h.
Däremellan en varierad skogs- och jordbruksbebyggelse med sandåsar,
sjöar och dalstråk som dominerande inslag i naturbilden.

Låt oss göra en resa i tiden genom detta landskap och denna bygd
för att söka svaren på frågorna om hur bebyggelsen här en gång
uppkom^{mit} och genom tiderna utvecklats. Vilka var de människor som
kom till denna trakt och hur levde och verkade dessa våra föregång-
are i äldre tiders bergslagsbygd?

Förhistoria:

Kustbebyggelse

För 5000 år sedan sträckte sig Östersjön/Mälaren långt in i vårt land
Det innebar att dessa trakter utgjorde ett dåtida kustlandskap.
Redan från denna tid finner vi de första spåren av mänsklig verksam-
het. Det är främst fynden av stenyxor som vittnar om ett stenålders-
folk som i små stammar förde en nomadiserande tillvaro och levde av
jakt och fiske. Bl.a. utgjorde sälfiske troligen en viktig del av
dessa människors försörjning.

Jordbruket vinner insteg

När landet reste sig ur havet frilades allt större områden av havs-
botten. Därmed gavs förutsättning för en fastare bosättning när
jordbruket under yngre stenålder och bronsålder vann insteg. Under
århundradena utvecklades en jordbruksbygd på de sydligaste slätt-
erna. (nuvarande Fellingsbroslätten) Med tiden uppkom även en till
bondebebyggelsen knuten fäbodbebyggelse norr om slätten. Boskaps-
skötseln utvecklades med tiden till en allt viktigare näring.

Järnet bryter
bygd

Det var emellertid först under 11- och 1200-talen som en fastare bosättning utvecklades längst floddalar och sjöar norr om slätten. Det var det tidiga bergsbruket som bröt ny bygd.

En inhemsk järntillverkning hade förekommit redan vid tiden kring kr.f. men den hade varit baserad på sjömalmsmyrmalm och rödjord. Förutsättningen för utvecklingen var alltså införandet av en ny teknik genom vilken man kunde utvinna metaller ur bergmalm; och då främst järn. Från denna tid och nästan in i vår egen kom bergsbruket och dess förädlingsindustrier att styra och bestämma utvecklingen av denna bygd.

Vid sidan av den dominerande järnhanteringen utvecklades även brytning och förädling av andra mineraler. Koppargruvor och silvergruvor gav även de trakten dess rykte och rikedom.

Bergsbruket
organiseras

Redan vid slutet av 1200-talet började bergsbruket att organiseras. En ny samhällsklass av bergsmän började då att framträda.

Bergsmännen slöt sig samman i s.k. hyttelag, vilka gemensamt ansvarade för uppförandet och underhållet av en hytta. Hyttan utnyttjades i tur och ordning efter lottdragning, av bergsmännen i hyttelaget.

Flera hyttelag bildade i sin tur en större enhet, det s.k. "berget".

Ett berg eller en bergslag var alltså ett område där mineraler utvanns och framställdes ur bergmalm. (som mest fanns 17 järnbergslager).

"Bergslagen"

Den bestämda pluralformen "bergslagen" (dvs. alla bergslagen tillsammans) kom så småningom att övergå till den entalsform "Bergslagen", som vi idag använder som beteckning på hela bergslagsområdet.

Lindesås - kyrkby och handelsplats:

Handelsplats och
kyrkby

Låt oss börja vår resa genom historien i centralorten för den gamla Lindes bergslag; nämligen Lindesbergs stad.

Den första gången då denna ort omnämndes i källorna är i ett brev från år 1354 då den kallas Lindabergh.

Under 1400-talet började man att använda namnet Lindesås. Om Lindabergh/Lindesås söker sitt ursprung som handelsplats eller kyrkby är svårt att säga, men det var dessa båda funktioner som orten i huvudsak hade fram till dess den fick sina stadsprivilegier 1643.

Lindes socken uppkom troligen redan vid slutet av 1200-talet.

Bebyggelsens läge

Lindesås läge vid Lindeåsens och bottenåns skärningspunkt gav orten ett strategiskt läge ur kommunikations och transportsynpunkt, vilket var förutsättningen för utvecklingen till handelscentrum.

Under 1500-talet blev torgdagarna lagligen fastställda genom ett kungligt brev. Torgdagarna fick allt större betydelse som mötesplats för bondebefolkning och bergsmän. Så småningom blandade sig även köpmän från bl.a. Arboga i denna handel och fungerade som mellanhänder.

Bebyggelsens
utseende

Vid början av 1600-talet hade Lindesås omkring 200 innevånare. Bebyggelsen bestod dels av en fast gårdsbebyggelse, dels av en ganska utbredd bodbebyggelse. Där fanns köpmansbodarna, kronans bodar och bergsmännens kyrkohärbergen. Därutöver fanns prästbostället och någon eller några krogar och värdshus.

Järle - staden utan befolkning:

Bakgrunden till
bergslagsstaden

Under 15- och 1600-talen ökade städernas betydelse som centrum för förvaltning och ekonomi. Inte minst utgjorde städernas beskattning en allt viktigare del av kronans inkomster.

Bergsbruket och järnhanteringens ökande betydelse under samma tid gjorde att behovet av en stad inom Nora-Linde bergslager blev allt tydligare. Chefen för det 1637 inrättade bergsamfundet (från 1649 kallat bergskollegium) Karl Bonde, tillhörde de ivrigaste förespråkarna för en sådan bergslagsstad.

Järle bruk

Järle bruk söder om Lindesås kyrkby ansågs som den lämpligaste platsen. Järle skulle enligt de storslagna planerna bli bergslagens egen "hamnstad". Genom ett kanalsystem skulle staden få förbindelser med Hjälmaran, som i sin tur skulle anslutas till både öster- och västerhav. Kungl. Maj:t ställde sig också välvillig till förslaget och i oktober 1642 fick Järle bruk sina stadsprivilegier och upphöjdes samtidigt till residensstad för ett helt nytt län - Järle län. (omfattande Nora, Linde och Filipstads bergslager)

Lindesås och Nora
blir städer

Samtidigt som Järle stad och län skapades var det emellertid meningen att kyrkbyarna Lindesås och Nora skulle upphöra att existera. Deras innevånare uppmanades istället att bosätta sig i den nya staden. Trots löften om skattebefrielser och en rad andra förmåner så vägrade man allmänt att flytta från sina gamla hemorter. Detta motstånd ledde till att hela planen om en stad vid Järle måste överges. Istället upphöjdes Lindesås (Lindesberg) och Nora till städer den 20 december 1643. Om Järle stad minner idag enbart de ännu existerande privilegierna.

Lindesberg - staden:

- Stadens omfattning Lindesås kyrkby bestod av området söder om nuvarande S.Torggatan. När staden fick sina privilegier donerades mycket av den gamla kyrkojorden (dvs. den norra delen av den nuvarande stadskärnan) till staden för att utnyttjas efter behov. Redan under 1500-talet hade dessutom kyrkbyn haft tillgång till en del skogs- och åkermarker i de kringliggande byarna. Markinnehavet utvidgades under 16- 1700-talen på bekostnad av bl.a. Björkhytte och Björka byars ägor. Dessa områden delades till största delen mellan stadens tomtägare. En del användes som allmänningar till betesmarker och vedskog.
- Borgerskapet Borgare i staden kunde den bli som vunnit "burskap",dvs.rätten att inom staden få bedriva handel eller hantverk. Kraven var att personen i fråga var bosatt i staden,utövade ett "borgerligt yrke",samt ägde tillräckligt socialt anseende. Borgarnas privilegium var ensamrätten på handel och hantverk och bland deras skyldigheter utgjorde den högre beskattningen den viktigaste. Borgarna/borgerskapet utgjorde endast en del av stadens befolkning och rekryteringen var tidvis ett stort problem. På den "allmänna rådstugan" kunde borgarna direkt delta i stadens styrelse och de beslut som där fattades. Borgmästaren och rådet, det s.k.magistratet,hade sedan den verkställande makten,liksom även den dömande i den s.k. rådstugurätten.
- Stadsplanen 1644 Redan 1644 fick Lindesberg sin första stadsplan. Enligt denna skulle bebyggelsen anpassas i enlighet med det då tidstypiska rutnätssystemet. Bebyggelsen koncentrerades efter en huvudgata(Övre gatan; nuvarande Kungsgatan) Man bestämde också att de borgare som hade råd och möjlighet att uppföra de förnämsta husen också skulle få de främsta tomterna närmast torget och kyrkan.
- Branden 1644 Bebyggelsen blev lätt att anpassa till stadsplanen i och med den omfattande brand som redan 1644 ödelade större delen av den nya staden. Prästgården och kyrkan tycks ha varit de enda viktigare byggnader som man lyckades rädda. Staden hämtade sig emellertid ganska snabbt efter denna katastrof, inte minst tack vare det stöd man fick från myndigheternas sida.
- Lindesberg och Arboga Ett orosmoln under 1600-talet var Arboga stads försök att få Lindesbergs privilegier indragna. Man var nämligen från Arbogas sida rädda för att den egna bergslagshandeln skulle hotas av den nya staden. I detta läge inträffade 1688 års brand i Lindesberg,varvid ett 30-tal gårdar inklusive kyrkan förstördes. Arboga gjorde då en förnyad attack mot Lindesberg och fick denna gång medhåll från högsta

- Byggnadsförbudet Den 12 april 1689 gav Kungl.Maj:t beskedet att Lindesbergs stad inte fick återuppbyggas.Borgerskapet beordrades istället att flytta till Arboga eller Örebro där de skulle få tillgång till tomtmark. Lindesbergarna vägrade att flytta liksom fallet varit också femtio år tidigare. Så småningom började man också att mot myndigheterna beslut återuppföra sina brunna gårdar. Förbudet tycks med tiden också ha fallit i glömska.
- 1700-talets glans- På 1730-talet vann så Lindesberg en slutlig seger över Arboga då dagar den sistnämnda staden förlorade sina handelsrättigheter på Lindes bergslag. Under i stort sett hela 1700-talet gick sedan utvecklingen av staden i positiv riktning. Det var under dessa järnhant- eringens glansdagar som även handeln och hantverket stod på sin höjdpunkt.
- Köpmännen i Lindesberg kontrollerade i stor utsträckning järn- handeln i Lindes bergslag under denna tid. De fungerade som mellan- händer mellan bergsmän och bönder och mellan bergsmän och bruks- patroner. Bergsmännen fick i förskott ut spannmål och andra varor mot garantier i tackjärnsproduktionen. Böndernas produkter betala- des av köpmännen med järn eller andra varor.
- Tackjärnet sålde köpmännen sedan vidare oftast till något bruk. Hamrarna och bruken ägdes till viss del av dessa borgare /köpmän som bodde i staden.
- Tillbakagången När handeln med spannmål och senare även järn släpptes fri kring under 1800-talet sekelskiftet 1800,förlorade köpmännen sin tidigare kontroll av denna handel. Bergsmännen kunde i fortsättningen utan mellanhänder sälja sitt tackjärn direkt till bruken.
- Detta gjorde att handeln i bergslagsstäderna avtog högst betydligt. Det var inte förrän på 1870-80-talen som handel och hantverk åter skjöt fart,då den begynnade industrialiseringen åter skapade gynnsammare förhållanden.
- Borgarna och jord- Stadens innevånare hade ända fram till slutet av det förra århund- bruket radet även bedrivit jordbruk och boskapsskötsel,både inom och utom staden. Under 1800-talets tillbakagång inom handel och hantverk ökade dessa näringars betydelse för stadsbornas försörjning.
- Branden 1869 År 1869 inträffade den tredje stora brandkatastrofen i stadens historia.Hela stadskärnan,27 hela gårdar samt kyrka och rådhus,blev lågornas rov.Förvånansvärt snabbt lyckades man hämta sig även från denna brand och en ny epok började med den begynnande industri- aliseringen vid seklets slut.

Järnvägen

Efter branden 1869 sattes stora förhoppningar till byggandet av Frövi-Falubanan (svenska centraljärnvägen) som invigdes för trafik på sträckan Frövi-Lindesberg i december 1871.

Den nya kommunikationsleden kom att betyda mycket för samhället och människorna. Avstånden minskade och bygdens kontaktmöjligheter med omvärlden ökade. Mest betydelsefull var järnvägen för de tunga transporterna från och till gruvor, hyttor och bruk.

Industrialiseringen

Det var framför allt läder- och trävaruindustrierna som kom att dominera vid det industriella genombrottet i Lindesberg.

Garverinäringen hade en gammal tradition i staden och efter denna följde utvecklingen av flera skoindustrier under 1900-talets första årtionden. Snickerifabrikerna i staden växte upp som utlöpare av den trä-, pappers- och massaindustri som övertog de gamla hyttornas och järnbrukens roll som basnäring för Bergslagen.

Kring sekelskiftet gjordes också flera ansträngningar från stadens sida för att locka industriföretag till orten.

1907 års industri-, lantbruks- och trädgårdsutställning var en sådan för tiden ganska storartad manifestation.

Verkstadsindustri och skoindustri

Den gynnsamma industriutvecklingen fortsatte under hela den första hälften av 1900-talet och flera företag inom framför allt verkstads- och maskinindustrin startades i Lindesberg. En av de fördelar som lockade de nya industriföretagen var den relativt billiga elkraften i staden.

Till det största och betydelsefullaste industriföretaget utvecklades under 30- och 40-talen Bergbolagen AB. En bred produktion av allt ifrån hushållsmaskiner till motorlok utvecklades vid huvudfabriken i Lindesberg som vid 40-talets slut sysselsatte omkring 350 anställda. Även Linde Kvarnmaskiner och Lindesbergs gjuteri och mekaniska verkstads AB sysselsatte vid denna tid drygt 100 talet anställda vardera. Skoindustrin var den efter verkstadsindustrin största industribranschen. Bland flera skofabriker var Linde skofabrik den största med omkring 100 anställda.

Under 1950-60-talen dämpades den industriella tillväxten i Lindesberg. Sammanslagningar och rationaliseringar inom många branscher innebar svårigheter för nyetableringar. Flera gamla företag upphörde också under denna tid. Bland de kännbaraste nedläggningarna var Bergbolagens konkurs i slutet av 50-talet.

Ett försök från kommunens sida att uppmuntra till nyetableringar av industriföretag resulterade bl.a. i att Volvo etablerade sig i staden vid 60-talets slut. Företaget är idag det största industriföretaget i kommunen med över 600 anställda.

Bebyggelsen

P.g.a. de många bränderna har ingen sammanhängande äldre bebyggelse bevarats i Lindesberg. De äldsta husen härrör från 1700-talet och återfinns i de södra och norra stadsdelarna. Den helt eller delvis kringbyggda gårdstypen var här tidigare vanligt förekommande liksom i många andra städer. Norra delen av staden bestod huvudsakligen av handels- och hantverks- gårdar av denna byggnadstyp; exempelvis Göransonska och Blombergska gårdarna. De södra stadsdelarna var då liksom nu mer utpräglade bostadskvarter. Här finns gårdar som bevarat den äldre bebyggelsens envåningskaraktär; ex. Rubinska gården och kommunistergården. Byggnaderna bestod förr så gott som uteslutande av trä. Husen var knuttimrade i en våning, av enkel- eller parstugumodell, med torvtäckta tak och små flerfördelade fönster. I den mån målning förekom bestod den av rödfärg.

Kyrkan

I kyrkan ingår murdelar som härrör från den tidiga kyrka som under sent 1200-tal eller tidigt 1300-tal uppfördes på platsen. Denna medeltidkyrka var enskeppig och uppförd i s.k. gotisk stil; dess gavelkonturer finns markerade på den nutida byggnadens östra gavel. Kyrkan skadades troligen delvis vid 1644 års brand och om- och tillbyggdes på 1650-talet till den treskeppiga form den har idag. Vid 1688 års brand skadades återigen kyrkan så svårt att den inte uppges som helt återställd förrän på 1730-talet. På 1780-talet gjordes åter omfattande ombyggnader och under 1800-talets första hälft renoverades kyrkobyggnaden såväl in- som utvändigt vid flera tillfällen.

Men snart var det dax igen. Efter branden 1869 återstod endast murarna av kyrkan. Redan 1872 var den återuppbyggd och fick ett utseende som med undantag av tornet liknade den gamla. Vid en ombyggnad på 1920-talet fick tornet åter det utseende det haft före branden, med undantag att det blev något lägre.

Bebyggelsen efter branden

Efter branden kom stadsbilden att ändras. De tidigare dominerande envåningshusen påbyggdes i allmänhet med en våning, samtidigt som de försågs med träpaneler utförda i tidens olika stilarter, vilka målades ofta i gula eller grå nyanser.

Som en direkt följd av branden kom de nya husen i centrala Lindesberg att uppföras i sten eller som putsade trähus.

På 1910-talet avtog tillfälligtvis byggandet i själva stadskärnan och under samma tid började man bygga de första egnahemsområdena på de kringliggande malmarna Sveaborg och Östermalm.

Folkliv från 16-
till 1800-tal

Hur levde man då i en stad av Lindesbergs storlek?

Från 1600-talet är källorna rörande folklivet mycket knapphändig. Rådstuprotokollen ger den utförligaste, låt vara något ensidiga bilden av dåtidens samhälle. Processer och tråtor mellan bl.a. borgare och bergsmän tycks ha hört till dagordningen. Det var inte ovanligt att dessa mellanhavanden gjordes upp med knyt-nävarna till och med inför sittande rådstugurätt.

Ända in vid mitten av 1800-talet florerade här som på många andra håll det utbredda kroglivet. Antalet krogar, lagliga och olagliga, var på 1820-talet uppe i ett 20-tal, vilka livligt utnyttjades av såväl bergsmän som borgare vid marknadsdagar och kyrkobesök.

Vad beträffar hantverket i staden så styrdes det här som på andra håll av skråsystemet. Inom de olika hantverksskråna bestämdes både de sociala och ekonomiska ramarna för hantverket.

Folkrörelser och
föreningar

Från mitten av 1800-talet började flera folkrörelser att utvecklas och sprida sig i allt bredare befolkningslager. Detta gällde såväl bland stads- som landsbygdsbefolkningen.

Det var de frireligiösa väckelserörelserna och nykterhetsrörelserna som först banade vägen. Både på landsbygden och i staden växte det upp frikyrkoförsamlingar och nykterhetsloker. Lindesberg fick en rik flora av frikyrkoförsamlingar och deras församlingskapell. utgjorde påtagliga inslag i stadsbilden.

I samband med den industriella utvecklingen började arbetarföreningar och senare fackföreningar att organiseras.

Vid sekelskiftet utvecklades föreningslivet ytterligare. Idrottsföreningar, hembygdsföreningar, politiska partier och andra intresseföreningar m.fl. Under den första hälften av 1900-talet sjöd det av verksamhet inom föreningslivet. Även idag är Lindesbergs kommun mycket föreningstät.

Lindesjön och
Kyrkberget

Det var inte bara föreningslivet som intresserade befolkningen.

Mycket av fritiden var också koncentrerad kring sjöarna och vattendragen. Vid sekelskiftet fanns till exempel ett flertal ångbåtar som kunde hyras av sällskap för utflykter och lustresor.

Västantorpsparken på västra sidan Lindesjön var ett av de populära utflyktsmålen och till Dalskogens hälsobrunn vid St.Lindesjöns södra ända fanns ett tag reguljära båtförbindelser. På landbacken var Kyrkberget ett populärt utflyktsmål med bl.a. dansbana, kägelbana och servering. På 1910-talet påbörjades även byggandet av folkets park.

Lindes socken: norra delen

Hyttor och bergsmansbebyggelse

Lindes socken omfattade tidigare även större delen av nuvarande Ramsbergs och Ljusnarsbergs socknar. Dessa blev självständiga enheter 1591 respektive 1635.

Bergshanteringens dominerande betydelse i Lindes bergslag framgår redan vid en första blick på kartan. De många ortsnamnen med ändelsen -hyttan ger en uppfattning av bergsbrukets utbredning och betydelse. Ända från medeltid och fram till slutet av det förra seklet var bergsbrukets och järnhanteringens olika verksamhetsgrenar de dominerande näringarna i området.

Inom Lindes och Ramsbergs bergslager har funnits inte mindre än ett femtiotal hyttor. Dessutom har det funnits ett fyrtiotal hammar-smedjor, merparten ägda av bergsmännen.

Många av hyttorna hade medeltida ursprung, exempelvis Kofverboda, Gusselhyttan, Guldsmedshyttan. (se kartan)

Siggebohyttans bergsmansgård

En dryg mil väster om Lindesberg, vid sjön Uskens strand, ligger Sigge-bohyttan. Hyttan på platsen uppfördes under medeltiden och var igång in på 1700-talets andra hälft då den nedlades; av denna hytta finns idag inga nämnvärda spår bevarade.

Vid hyttplatsen låg den gamla Siggebohyttegården. Den var en typisk representant för de vanligen fyrkantigt kringbyggda bergsmansgårdarna. Den nuvarande gården, ett par hundra meter därifrån, började man att uppföra på 1790-talet. Med sin mer uppluckrade planläggning är den inte någon representant för de gamla bergsmansgårdarna.

Istället visar den med sitt överdådiga byggnadssätt hur det översta skiktet av 1800-talets bergsmansbefolkning levde.

Gården utgör också exempel på en gård som i mer än 350 år gick i en och samma släkts ägo. Idag fungerar den som museum, med en tidstypisk och i vissa delar ursprunglig inredning. Bergsmansgårdarna skiljde sig ofta från den övriga bebyggelsen där de låg samlade kring hyttan. Typiskt för bergsmansgårdarna var också de i gjutjärn tillverkade skorstenarna och bergslagskaminerna.

Kalkrik berggrund

Längs Uskens östra strand, mot Fanthyttan under Råsvälen och upp mot Stråssa, sträcker sig ett bälte med kalkhaltig berggrund.

Brytning av kalk har där förekommit under lång tid och förekommer än idag vid Larsbo kalkbruk.

Kalk ingick som en viktig del i järnframställningen vid hyttorna, den används även inom jordbruket som gödselmedel.

- Vattenvägarnas betydelse - Sjön Råsvalen och övriga delar av Arbogaåns vattensystem, spelade förr en central roll för kommunikationer och transporter i Lindes bergslag. Särskilt vintertid var det lämpligt att ombesörja sina transporter av malm, järn och kol, till hyttor, hamnar och stapelstäder. Då kunde man med rotslädar och kolryssar lätt ta sig förbi forsar och näs och utnyttja de låglänta, tillfrusna mossarna som vintervägar.
- Sommartid förekom kombinerade sjö- och landsvägstransporter, vilka dock medförde många tidsödande och dyrbara omlastningar av gods. Råsvalens trafikaktiebolag, var namnet på det företag som skötte trafiken på Storåns vattensystem. Trafiken norr om Guldsmedshyttan nedlades i samband med järnvägens öppnande på 1870-talet. Vattenvägarna^a utnyttjades även för persontrafik. Flera av byarna kring Råsvalen hade kyrkbåtar vilka användes vid färd till högmässan i Lindesberg. Ännu in på 1900-talets första årtionden förekom både gods- och passagerartrafik med ångbåtar och prämar på Råsvalen och Lindesjön.
- Klövjestigarna - Vattenvägarna kompletterades tidigare av ett nät med "klövjestigar" som ledde fram mellan gårdar, gruvor och hyttor. Under 1600-talet och framåt förbättrades och utbyggdes landsvägsnätet. I Bergslagen byggdes några huvudvägar som höll varierande skick. För de tyngre transporterna var emellertid vattenvägarna att föredra långt fram i tiden.
- Råssvalslund - Gravfältet vid Råssvalslund vittnar om den tidiga bosättningen kring Råsvalen. Gravarna dateras 8-900-tal e.kr.
- Guldsmedshyttan - Från medeltidens slut fanns en bergsmanshytta vid "Guldsmedshyttan vid Sölvberget" dokumenterad. Redan då kände man till de silvermalmer som fanns på platsen. Det skulle emellertid dröja ända in på 1800-talet innan de kunde utvinnas i större omfattning. Det var istället järnhanteringen som fick den största betydelsen för utvecklingen i Guldsmedshyttan.
- Kronobruk och avelsgård - På 1550-talet uppförde även kronan en hytta, samt en krono- och avelsgård på orten. Guldsmedshyttan blev därigenom centrum för ett av de då inrättade gårdslänen eller fögderierna. Guldsmedshyttans gårdslän omfattade Nora och Lindes bergslager. Kronobruket förvaltades av platsens fogde tills det på 1620-talet utarrenderades, liksom de flesta andra kronobruk vid den tiden. Kronohyttan nedlades på 1660-talet, medan den gamla bergsmansägda hyttan fortsatte sin verksamhet ända in på 1860-talet.

Silverepoken Kommissionslantmätaren Erik Elzvik blev den man som på 1840-talet lyckades lokalisera silvermalmen vid Guldsmedshyttan. Fyndigheten inmutades av honom och 1843 påbörjades brytningen. Bolaget Guldsmedshytte silververk bildades och mellan åren 1843-1860 utvanns närmare 4 ton silver och 2500 ton bly, vilket gjorde Elzvik till en förmögen man. Silverbrytningen upphörde på 1870-talet.

Guldsmedshytte bruks AB Då silverepoken var slut kom järnet åter att spela huvudrollen. När den gamla bergsmanshyttan nedlades 1868 bildades Guldsmedshytte bruks AB. Bolaget lät uppföra en ny modern masugn och utvecklades snabbt till ett betydande företag med flera av traktens bruksägare som delägare. Stora skog- och jordförvärv gjordes i både Lindes och Ramsbergs socknar. Dessutom inköptes flera gruvor och gruvandelar för det nya företagets räkning. Arbetarbostäder för den snabbt växande arbetarstammens behov, uppfördes i bl.a. Vikenområdet. Nya anläggningar och produktionsinriktningar utvecklades efter sekelskiftet vid sidan av tackjärnstillverkningen, ex. ett gjuteri, en mekanisk verkstad, anrikningsverk och ett sågverk. Vid årsskiftet 1960-61 uppgick Guldsmedshytte bruk i Grängeskongcernen. Förutsättningen gavs därmed för en kraftig utveckling av företaget under 1960-talet. I stor utsträckning specialiserade man sig på tillverkningen av raffinerat tackjärn för stålindustrins behov. Den stora köparen av detta järn var Sandvikens stålverk, som också tog över ledningen av Guldsmedshytte bruk 1970. Men 1970-talets strukturrationaliseringar inom den svenska järn- och stålindustrin fick även följer för Guldsmedshyttan. Som den sista i Lindes bergslag fick hyttan blåsas ner för sista gången 1978. Idag återstår endast gjuteriet och den mekaniska verkstaden som drivs vidare som ett fristående dotterbolag till Sandvik.

Stripa gruva En stor del av den järnmalm som förädlades vid Guldsmedshyttan kom från Stripafältet. Brytningen vid Stripa gruva sträckte sig från medeltid och fram till 1975-76 då brytningen definitivt upphörde. Ett forskningsprojekt påbörjades 1977 vid gruvan för att undersöka det svenska urbergets lämplighet för slutförvaring av kärnavfall. Stripa gruva blev allmänt känd genom den långa gruvstrejken där 1925-27, som bl.a. resulterade i den dåvarande socialdemokratiska regeringens fall. ?

Guldsmedshytte församling Från 1917 utgör Guldsmedshyttan en egen församling inom Lindes socken. Kyrkan i nygotisk stil uppfördes mellan åren 1893-1895.

Ramsbergs socken:

- Skogsbygd Ramsbergs socken upptas till största delen av en kraftigt kuperad skogsbygd, med låglänta odlingsmarker företrädesvis i de södra delarna. Bland de många sjöarna och vattendragen har Sverkestaån kanske betytt mest för bygdens utveckling. Det var troligen via denna vattenväg som trakten befolkades med början under 1500-talet. Det var, liksom i Lindes socken, bergsmännen-bergsmansgårdarna och bergsmanshyttorna som utgjorde stommen i denna bosättning.
- Linde finnmark Stora delar av Ramsbergs och Ljusnarsbergs socknar utgjorde tidigare det område som kallades för Lindes finnmark. Från 1500-talets slut förekom här en betydande invandring av finnar vilka koloniserade ödemarkerna. En utbredd bebyggelse av finnbyar och finngårdar uppkom på detta sätt. Finnarna livnärde sig främst genom svedjebränning, en odlingsmetod som krävde enorma mängder skog och stora arbetsinsatser, men ofta gav en mycket rik avkastning. Många finnar blev även arbetare vid gruvor och hyttor och en del blev själva anfäder till bergsmanssläkter.
- Stråssa gruva Stråssa gruva var jämte Stripa den största och mest betydande gruvan inom Lindes och Ramsbergs bergslager. När brytningen lades ner 1882 avslutades en mer än 600-årig brytningsepok vid denna gruva. Intill mitten av 1800-talet bedrevs vanligen gruvbrytningen kollektivt av de olika hyttelag som hade andel i gruvan. Man samordnade arbetet i s.k. brytningslag vilka hjälptes åt vid gruvarbetet. I brytningslagen arbetade bergsmännens drängar ofta jämsides med bergsmännen själva. Men när de stora bolagen tog över driften växte det upp en stam av fast anställda gruvarbetare och gruvsamhället Stråssa utvecklades. Gruvan i Stråssa lever idag vidare som turistgruva.
- Gruvbrytning Hur gick det då till vid gruvbrytningen förr i tiden? Ända sedan bergsbrukets begynnelse hade man tillämpat den s.k. tillmagningsmetoden. Den innebar att man först eldade med ved på eller vid bergssidorna, vilka sedan snabbt avkyldes. Sprickbildningar uppstod här igenom från vilka man kunde bryta loss malmstycken. Det var alltså tal om gruvbrytning i ordets rätta bemärkelse. Under 1700-talet började krutsprängningen att ersätta tillmagningsmetoden och under 1800-talet ersattes krutet av nitroglycerinet och slutligen dynamiten. Ungefär samtidigt kom en ny teknik med bl.a. tryckluftsdrivna borrar, elhissar, elpumpar och elbelysning, vilket gav gruvbrytningen en helt annan kapacitet och förutsättning än tidigare.

Vattenkonster

P.g.a. svårigheterna att hålla schakten vattenfria hade de tidigaste gruvorna inte gjorts så djupa. Det var istället enklare att ta upp ett nytt schakt(skärpning) bredvid det gamla. Från 1600-talets början utvecklades en teknik att med pumpstockar (ihåliga trädstammar med kolvar) hålla gruvorna vattenfria. Problemet var kraftöverföringen till gruvorna, p.g.a. avståndet och nivåskillnaden mellan gruvor och vattendrag. De s.k. stånggångarne/konstgångarna löste emellertid detta problem. Genom att till vattenhjulen koppla långa timmerstänger(som skarvades ihop med varandra) kunde man överföra kraft långa sträckor till gruvorna. Vid Stråssa gruva var stånggången 2,7 kilometer lång. Den var i funktion in på 1870-talet då den ersattes av en ångmaskin och senare av elpumpar.

Hyttarbetet

Bergsmännen var alltså organiserade i hyttelag. Hyttelaget utgjordes ofta av bergsmännen i en bergsmansby. Det ansvarade för uppförandet och underhållet av hyttan. Liksom även på- respektive nedblåsningen av hyttan varje år.

Själva blåsningen vid hyttan sköttes däremot av den enskilde bergsmannen och hans familj och arbetsfolk. Turordningen upprättades varje år genom lottdragning.

Vid en del hyttor anställdes så småningom en fast arbetsstyrka av hyttelaget och blåsningen kom då att pågå under längre tid av året. Men då bergsmännen själva drev hyttorna pågick själva hyttblåsningen i allmänhet en begränsad tid varje vår.

Bergsmannens arbetsår

Man startade hyttan ,blåste på,då hyttbäcken var så pass upptinad att den utan problem kunde driva vattenhjulet till hyttans blästermaskin. De erforderliga råvarorna malm och kalk(lim) fanns framkörda på hyttbacken och träkolen förvarades i respektive bergsmans kolhus.

När blåsningen var avslutad,för hyttelagets alla bergsmän,oftast i slutet av maj månad,nedblåstes hyttan av hyttelaget som därefter anställde ett s.k. drevöl.Denna fest kunde i en del fall pågå en hel vecka och var en viktig tilldragelse i hyttbyn.

På försommaren när sådden var avklarad begav man sig till gruvan för att bryta nästa års malm. Detta arbete pågick,oftast med uppehåll under skördetiden,till senhösten då man forade hem malmen till hyttan så snart det blev slädföre.

På vintern högg bergsmännen sin gruv- och kolved. Efter huggningen vidtog arbetet med kolmilningen. När milorna var färdigkolade,utrivna och kolen forslad med kolryssarna till hyttan ,var det snart åter dags att förbereda påblåsningen av hyttan.

Hela bergsmansnäringen var på detta sätt småskalig,eftersom den baserades på hyttan och hyttelaget som produktionsenhet.

- Ö.Löa bergsmanshytta Ö.Löa hytta är den enda bevarade bergsmanshyttan i Örebro län. Vid Löa fanns tidigare två hyttor, den östra och den västra, den västra nedlades på 1760-talet. Tackjärnsblåsningen vid Löa påbörjades troligen redan under 1300-talet och bedrevs under de första århundradena vid Jutebäcken. Den gamla mulltimmerhyttan vid Ö.Löa förnyades helt efter moderna förebilder på 1870-talet till den hytta vi idag kan se. Hyttan drevs under hela sin tid som en i huvudsak bergsmannaägd hytta. I slutet av 1800-talet anställde man en fast arbetarstäm vid anläggningen. Verksamheten lades ner 1907. År 1970 förklarades hyttan som byggnadsminnesmärke och två år senare påbörjades ett genomgripande renoveringsarbete.
- Bergsmännen och jordbruket Bergsmännens arbete i gruvan, i skogen och vid hyttan gjorde ofta att jordbruket var den del av deras verksamhet som blev efter-satt. De ofta begränsade och svårbrukade jordarna bidrog givetvis också till att jordbruket fick komma i andra hand. Det var detta förhållande som ofta skapade en beroendeställning till städernas köpman, av vilka man blev tvungna att inhandla spannmål och andra livsförnödenheter. De rikaste och mäktigaste bergsmännen blev därför inte sällan de som hade de största jordbruken, och därigenom den största självständigheten. Jordbruket kom dock att utvecklas starkt på många håll i Bergslagen sedan hyttorna och hamrarna tystnat. Mest föll det emellertid på skogsbruket att ersätta järnets forna roll som basnäring i Bergslagen.
- Hantverkstradition Någon speciell och karakteristisk hantverkstradition utvecklades aldrig i Bergslagen. Istället visade det sig oftast vara den tekniska begåvningen som kännetecknade bergsmännen. Driften vid gruvor, hyttor (och hamrar) tog upp det mesta av deras tid och skapade av nödvändighet ett släkte med rik uppfinningsrikedom. Grytstöperiet vid flera hyttor i Lindes bergslag utgjorde ett av undantagen. I samband med hyttutslagen tillverkade man grytor och andra bruksföremål av gjutjärn som såldes vid marknader och av kringvandrande försäljare.
- Bergsmännens seder Bergsmännens enkla och strävsamma vardag stod ofta i skarp kontrast till helgernas och festernas intensiva nöjesliv. Här gjorde sig även den sociala och ekonomiska skillnaden mellan olika bergsmän gällande. När "storbergsmän" slog på stort stod han inte långt efter brukspatronerna, medan den mindre bemedlade bergsmannen levde under betydligt blygsammare förhållanden.

- Omtalad var också den gästfrihet man möttes av i ett bergsmanshem och den samhörighetskänsla som utvecklades i bergsmansbyarna.
- Kläde**dräkten I Bergslagen finner vi inte folkdräkter, i vanlig bemärkelse, utan snarare en folklig klädsel där man tog intryck av tidens mode men samtidigt behöll ålderdomliga klädespersedlar. Bergsmanshustrun kunde t.ex. vid 1800-talets början vara klädd i "empireklänning" kombinerad med den mer ålderdomliga bindmössan. Det mest karakteristiska klädesplagget för bergsmannen var den knälånga rocken i vadmal- "ståndkragerocken" - vilken användes som finklädsel.
- Hamrar och bruk** Vid sidan av hyttorna utvecklades även i Ramsbergs socken ett flertal hammarsmedjor och bruk där tackjärnet förädlades till stångjärn. De flesta hamrarna var små och bergsmansägda. Men det uppkom även större brukskomplex som Kloten, Gammelbo, Ramshyttan och Ramsberg
- Skogsbrist** Under första årtiondena på 1600talet uppmuntrades anläggandet av hammarsmedjor från högsta ort. Men redan på 1630-talet ändrade man från statsmakten inställning till denna politik. Det var framför allt hammarsmidets konkurrens om kolskogarna som på många håll visade sig oroväckande. Skogen räckte helt enkelt inte till för att förse både gruvor, hyttor och hamrar med ved och träkol. Ett förbud infördes på hammarsmide i bergslagerna med undantag för bl.a. södra delen av Lindes socken. Men långt ifrån allt hammarsmide försvann från dessa trakter, även om man från denna tid märker en tydlig strävan att förlägga hammarsmidet och hammarbruken utanför bergslagerna. Bl.a. utvecklas bruksbygden i Fellingsbro socken.
- Ramsbergs socken** År 1591 bildades Ramsbergs socken av delar av Lindes och Fellingsbro socknar. Redan på 1580-talet hade man fått en egen kyrka förlagd till Ramshytte by. Denna kyrka ersattes på 1600-talet av en ny som dock revs vid 1700-talets slut. Mellan åren 1789-90 uppfördes den nuvarande kyrkobyggnaden. Den är en stor hallkyrka i nyklassisk stil med över 500 sittplatser. Från 1700-talet hade det funnits en gruvkyrka vid Stråssa gruva. Denna användes fram till sekelskiftet 1900 då den revs. På 1970-talet fick Stråssa samhälle en kyrka.
- Klotenområdet** I den norra delen av Ramsbergs socken ligger Klotenområdet. Redan under 1600-talet uppkom i dessa skogstrakter ett flertal hyttor och bruk. De största bruken var Granhult, Kloten och Malingsbo. På 1860-talet ägdes dessa bruk, som kallades Klotenverken, av en enda person-brukspatronen Selim Heijkensköld.

- Klotenverken Järnvägsbolaget Frövi-Ludvika järnväg (FLJ) bildades 1869 av i huvudsak utländska intressenter. Detta bolag säkrade underlag för sin transportverksamhet bl.a. genom att 1872 köpa Klotenverken, som var det dominerande företaget inom FLJ:s trafikområde. Mellan åren 1874-76 anlades järnvägsförbindelsen mellan Kloten och Bånghammar, en linje som blev svårtrafikerad p.g.a. de stora nivåskillnaderna.
- Klotens AB På 1880-talet lyckades Klotens AB, som företaget då bytt namn till, att förvärva Grängesbergsfälten med de där fosforhaltiga järnmalmfyndigheterna. Den nya Thomasprocessen som möjliggjorde till varatagandet även av fosforhaltig järnmalm utvecklades på 1880-talet.
- Gränges gruv AB Detta medförde att en brytning i stor skala kunde inledas vid Grängesberg och en malmexport till främst England och Tyskland kunde inledas. Därmed förskjöts tyngdpunkten från Kloten till Grängesberg som 1883 bildade ett fristående dotterbolag Gränges gruv AB. På detta sätt kan man säga att Klotenverken stod fadder åt Grängesbergsbolaget. Klotenområdets olämplighet ur transportsynpunkt och de svårigheter som den svenska järnhanteringen ställdes inför vid sekelskiftet medförde att man valde att avveckla Klotens AB. Vid mitten av 1890-talet såldes de södra domänerna till Grönbo revir och 1899 såldes även de resterande skogarna till staten och Klotens revir bildades. Skogsnäringen tog vid i Klotenområdet. Järnvägsförbindelsen med Kloten nedlades 1943. Klotenområdet utgör idag ett viktigt rekreations- och fritidsområde i "fritidsland Bergslagen".

Fellingsbro socken:

- Slätt och skogsbygd
Fellingsbro socken kan naturgeografiskt indelas i två huvudområden; en nordlig del dominerad av skogsområden och en sydlig del med en bördig lerslätt.
- Tidigaste bebyggelsen
Som tidigare nämnts så var det i Fellingsbrotrakten som den tidigaste fasta bebyggelsen (inom nuvarande Lindesbergs kommun) uppkom och utvecklades.
Under yngre järnåldern och medeltid var Fellingsbrobygden troligen en rätt utvecklad och välmående jordbruksbygd.
De nordliga skogsområdena utnyttjades under denna tid i huvudsak till fäbodbebyggelse. Det är troligen också från Fellingsbroslätten som de människor utvandrade som anlade de första fasta bosättningarna i Linde och Ramsbergsområdena. Dessa får i de flesta fall troligen ses mot bakgrund av järnhanteringens utveckling under medeltid och framåt.
- Fornminnen och fornlämningar
I förhållande till övriga delar av Lindesbergs kommun så är Fellingsbrobygden relativt fornminnesrik.
Stenåldersfynd har påträffats över hela socknen, bl.a. ett brett urval stenyxor. Fornsaker och fornlämningar från yngre stenålderns slut och framåt har mest påträffats i socknens södra delar.
Vanligast förekommande är gravfält från yngre järnåldern; där finns också ett antal fornborgar.
Grönbohögen/Dansarkullen och Finnåkers skans utgör ett par av undantagen från denna koncentration till södra Fellingsbro socken.
- Bondbyarna
På Fellingsbroslätten var bebyggelsen, fram till början av 1800-talet koncentrerad till bondbyarna. Dessa byar var oftast anlagda i s.k. radbyform och boningshusen var oftast enkelt eller parstugor. Av dessa radbyar finns rester bevarade i Fyrby, Rynninge och Fänninge. Byarnas jordar var tidigare uppdelade i många små tegar, där varje bonde fick del av varje typ av jord eller mark.
Byns liv styrdes av byalaget, som leddes av en byäldste. Byalaget bestämde bl.a. hur sådd och skörd m.m. skulle samordnas.
- Byarna sprängs
Under 1800-talets första hälft påbörjades här som på många andra håll genomförandet av det laga skiftet. Skiftesreformen innebar att jorden slogs samman till större mer lättbrukade enheter. Därigenom kom en del gårdar att flyttas ut från byarna som på detta sätt sprängdes sönder.
Samtidigt märker man en förändring i byggnadsskicket. Den kringbyggda slutna gårdsformen övergavs och man började att uppföra manbyggningar respektive ekonomibyggnader med mera sammansatta funktioner.
Boningshusen påbyggdes inte sällan med en våning, samtidigt som de brädfodrades.

Mot 1800-talets slut övergavs den gamla enkel- och parstugan till förmån för boningshus med en 4- eller 6-delad planlösning, i ett plan. (ofta med en oinredd vindsplan)

Torpbebyggelsen

Under 17- och 1800-talen utvecklades även torpbebyggelsen starkt. Den bestod delvis av de soldattorp som sedan slutet av 1600-talet var knutna till underhållet av de stamanställda soldaterna. I bergslagerna var man i stort sett befriade från soldathållet i och med all tillgänglig arbetskraft behövdes inom bergsbruk och järnhantering. Fellingsbro socken räknades inte som bergslag. Från slutet av 1700-talet ökade dessutom torpbebyggelsen som en följd av den starkt växande befolkningen och därav orsakade hemmansklyvningar. Nyodlingar genom torrläggningar av sjöar och mossa blev också vanliga under 1800-talet.

Bruksbygden

Redan från 1500-talets mitt utvecklades i Fellingsbro socken, en ganska omfattande bruksnäring. Under 1600-talet ökade bruken i antal och betydelse. I anslutning till bruken växte det oftast upp herrgårdar och en herrgårdskultur utvecklades.

Stångjärnssmidet

Det var det under 1500-talet införda stångjärnssmidet som orsakade denna utveckling. Hammarsmidet introducerades så att förädlingen av tackjärnet skulle kunna hållas inom landet.

På 1530-talet började man att införskriva tyska hammarsmeder, vilka under kronans beskydd och uppmuntran uppförde och drev hammarsmedjor. Stensta bruk i Fellingsbro socken, anlagd 1545, var ett av de tidigaste hammarbruken i landet och uppfördes på en direkt order från Gustaf I. (W)

Härdfärskning

Stångjärnssmidet var en s.k. härdfärskningsmetod. Det icke smidbara tackjärnet syresattes med bläster i en öppen härd och blev därigenom smidbart. Smältan slogs sedan ut under en vattendriven hammare, först till smältstycken och sedan till stänger och ämnesjärn i olika dimensioner.

Under 1600-talet ökade intresset för kapitalinvesteringar i hammarbruken bland adel och borgerskap. Även många utlänningar kom från denna tid att spela en stor roll som bruksägare och finansärer. Många av dessa ex. släkterna de Geer och de Besche hade anknytning till Vallonområdet. (ungefär nuvarande Belgien / norra Frankrike)

Utländska smeder

De utländska bruksidkarna kallade hit kunniga hammarsmeder från sina hemländer. Därigenom infördes bl.a. metoder som vallonsmidet. I dessa trakter dominerade emellertid den tidigare införda tysk-smidesmetoden ända in till 1800-talets mitt.

På många platser i Fellingsbro socken levde dessa järnbruk fortfarande för ett sekel sedan på platser som ex. Grönbo, Finnåker, Kåfalla.

- Bruken dör-
Ny teknik införs
- Under 1800-talet förändrades förutsättningarna för den svenska järnhanteringen och därmed även för järnbruken. De gamla härdsmedesmetoderna, som krävde relativt sett lite kapital och energi, kom att utkonkurreras av nya metoder. Först förbättrades härdsmedesmetoderna genom bl.a. införandet av den s.k. Lancashiremetoden från 1830-talet. Men när så de revolutionerade götjärnsmetoderna vann insteg vid slutet av seklet, var de gamla hantverksmässiga härdsmedesmetoderna hopplöst föråldrade. Genom götjärnsmetoderna gavs möjlighet till massproduktion av järn och stål. Detta fick till följd att hela den svenska järn och stålindustrin var tvungen att reformeras. För att kunna tillgodogöra sig den nya tekniken krävdes stora energitillgångar och mera kapital än de flesta av de gamla järnbruken kunde uppbringa. Transportproblemet var en annan viktig och livsavgörande fråga för bruket.
- De gamla regleringarna och förordningarna, som omgärdat järnhanteringen avskaffades vid 1800-talets mitt och därmed var det största hindret för storföretagande inom järnhanteringen undanröjt.
- Storföretag
- Nya storföretag tog snabbt över de gamla brukens roll. Koncentrationer och nedläggningar av hundratals järnbruk blev ofrånkomliga. Perioden är känd som den stora bruksdödens tidevarv. De företag som kunde anpassa sig till den nya tekniken och som låg bra till beträffande kommunikationer och råvaror var de som överlevde. Storbo bruk (tillhörigt Rockhammars bruk) var det sista järnbruket i Fellingsbro socken då det nedlades 1897.
- Massa och papper
- En del järnbruk lyckades att överleva i ny skepnad genom att satsa på skogs-, massa-, och pappersindustri. De fick härigenom en alternativ användning av sina gamla kolskogar.
- Rockhammars bruk
- Rockhammars bruk kunde på detta sätt överleva. Efter att i över tre århundraden ha varit ett järnbruk nedlades smidet mellan åren 1895-1897. Massa- och träindustrin gjorde att Rockhammar kunde överleva både som företag och samhälle. Oppboga bruk, i södra Fellingsbro socken fick en liknande utveckling då järnet spelat ut sin roll.
- Livet vid järnbruken
- Hur levde man då på dessa bruk när järnet ännu spelade huvudrollen? Smederna som ursprungligen ^{var} ganska fria i sin yrkesutövning, blev under 1600-talet städslad arbetskraft vid brukspatronernas hamrar och bruk. Inslaget av tyskar och valloner var vid denna tid mycket stark och kom länge att så förbli på många håll. Hammarsmederna utgjorde en yrkeskunnig och eftertraktad stam av specialarbetare, som även inom brukens ram behöll en viss mån av självständighet.

De städslade bl.a. egna drängar och kunde i viss mån själva påverka sina inkomster genom ett skickligt utfört smide. Bruksarbetarna/smederna tog oftast ut större delen av sin lön i naturavtag vid brukets magasin/handelsbod. Både kontantlöneavtag och naturavtag infördes i brukets avräkningsböcker på debetsidan, medan arbetsprestationerna och lönen uppsattes på kreditsidan. Sluträkning gjordes vanligtvis en gång om året.

- Bönderna och forkörningen Under bruksepoken fram till slutet av 1800-talet hade bönderna i Fellingsbro socken möjligheter till forkörning med järn och kol för brukens räkning. Många sålde också kol till bruken. Dessa bisysslor försvann då brukshanteringen gick tillbaka och då järnvägen samtidigt drogs genom bygden.
- Jordbruket utvecklas Bönderna fick då helt koncentrera sig på jordbruket. Nyodlingar, nya redskap och ny teknik bidrog också i hög grad till jordbruksexpansionen från 1800-talets slut.
- Järnvägen och industrialiseringen Järnvägen kom till Fellingsbro vid 1850-talets mitt. Kring denna växte det fram ett stationssamhälle som från sekelskiftet utvecklade en betydande industriell verksamhet. Liksom i Lindesberg var det den mekaniska verkstadsindustrin som blev och än idag är den dominerande på orten.
- Fellingsbro kyrka och församling Fellingsbro kyrka är den äldsta i Lindesbergs kommun med ett säkert belagt 1200-talsursprung. Kyrkan föregicks av ett sankt Olofs kapell vid Vesslingby gård, som kan ha förkristna anor. Redan på 1400-talet fick kyrkan den treskeppiga form den idag har. Vid 1800-talets början gjordes genomgripande ombyggnader, bl.a. tornet fick det nuvarande utseendet. 1922 delades socknen i en norra och en södra församling. Spannarboda kapell, byggt 1922-23, blev den norra församlingens kyrka. Vid Grönbo herrgård finns också sedan 1770-talet ett brukskapell.
- Kastalen Kastalen vid Fellingsbro kyrka anses vara från 1100-talet. Den var ursprungligen tänkt som tillflyktsort och försvarstorn under oroliga tider, men har också under senare århundraden fungerat som bl.a. sockenmagasin. Höjden är cirka 17 meter och väggarna är över två meter tjocka. Kastalen är den enda kyrkokastal som blivit bevarad i mellansverige.

Näsby socken:

- Jordbruksbebyggelse Mellan Fellingsbro- och Ervallaslätterna ligger Näsby socken. Större delen av socknen utgörs av ett kuperat skogs- och jordbruksområde norr om sjön Väringen. Jordbruket har varit den dominerande näringen. Bönderna var i äldre tider till stor del landbönder till de stora fräsegodsens Käggleholm (Ödeby socken) och Hinseberg. De självägande bönderna fanns huvudsakligen i Lia och Ullersäter.
- Hinseberg Hinsebergs herrgård var redan under medeltid viktig för bygden. Flera kända släkter har figurerat som ägare till densamma, under 1600-talet bl.a. riksdrotsen Magnus Gabriel de la Gardie. Den kända bruksägarssläkten Tersmeden blev på 1790-talet ägare till herrgården och Frövifors bruk. Fyra generationer av denna släkt residerade på Hinseberg fram till 1909. Den nuvarande herrgårdsbyggnaden uppfördes 1803 efter ritningar av J.A.Forsgren. Den är uppförd i den nyklassiska stil som präglade de dåtida högre ståndsbbyggnaderna. Hinseberg är idag landets enda kvinnofängelse.
- Frövi År 1912 genomfördes en omfattande uppstyckning av Hinsebergs domäner. Detta skapade bl.a. förutsättningen för framväxten av municipalsamhället Frövi. Årsskiftet 1954-55 blev Frövi Köping.
- Järnvägens betydelse Redan 1856 hade järnvägen kommit till Frövi. Det var Köping-Hult banan som detta år drogs fram genom bygden. Bakom detta järnvägsbygge stod engelska intressenter inom den svenska järnhanteringen. På 1870-talet blev Frövi en verklig järnvägsknut då den nybyggda Frövi-Ludvika järnvägen byggdes. denna för bergslagen så betydelsefulla järnvägslinje stod klar till Ludvika år 1874. Banan Frövi-Krylbo började byggas 1898 och stärkte ytterligare ortens roll som viktig knutpunkt i järnvägsnätet. Stationerna i Frövi (SJ) och Vanneboda (TGOJ) sysselsatte på 1920-talet inte mindre än ett hundratal anställda. Järnvägen spelar än idag en central roll för Frövi.
- Industrier Under 1900-talets lopp har ,vid sidan av det dominerande Frövifors bruk, även vuxit fram en mekanisk verkstadsindustri på orten, representerad av några mindre företag. Under seklets första hälft var även skoindustrin representerad med ett par företag.
- Näsby kyrka Näsby socken och kyrka existerade med stor sannolikhet redan vid slutet av 1200-talet. Den medeltida kyrkan tillbyggdes på 1790-talet med två korsarmar, vilka bevarades då kyrkan revs vid slutet av 1850-talet. Den nutida kyrkan byggdes åren 1858-60 utifrån de bevarade korsarmarna efter ritningar av arkitekten Carl Lundmark, Örebro.

Frövifors bruk

Redan under 1500-talet började en bruksrörelse att utvecklas vid Frövifors. Mycket talar för att det liksom i fallet Kvarnbacka bruk(Lindes socken) och Stensta bruk(Fellingsbro socken) var Gustav Wasa som var initiativtagare.

Någon egentlig bruksegendom existerade inte då bruket först låg under Käggleholm och senare Hinsebergs domäner.

Vid 1600-talets början omfattade bruket hammarsmedja, kvarn, såg och hytta. Sedan Hinseberg kommit att delas på två ägare under 1730-talet så tillkom ytterligare ett bruk (det nedre), vilket löd direkt under Hinsebergs herrgård. Det övre bruket styrdes under denna tid från den på 1680-talet uppförda herrgården vid Frövifors. På 1790-talet kom de båda bruken under samma ägare då Jakob Tersmeden köpte Hinseberg och Frövifors.

Längst bedrevs smidet vid det övre bruket(på nuvarande pappersbrukets plats)där smidet lades ner 1891.

Pappers bruket

Liksom Rockhammars bruk så levde Frövifors vidare genom att övergå till massatillverkning. I februari 1889 startade Frövi Fabriks AB tillverkningen av mekanisk trämassa.

Vid sidan av trämassfabriken startades 1891 en pappersfabrik. Pappers- och massatillverkningen kom 1896 under gemensamma ägarhänder och 1901 bildades Frövifors bruks AB. Därmed inleddes den utveckling som lett fram till dagens moderna industriföretag.

Redan vid seklets början övergick man från mekanisk till kemisk massaframställning och samtidigt friköpte företaget den industri-mark som tidigare endast arrenderats av Hinsebergs ägare.

Ytterligare mark- och skogsförvärv gjordes under de följande årtiondena. Frövifors är idag, efter flera stora utbyggnader en av världens modernaste pappers- och kartongindustrier med över 600 anställda. För närvarande pågår också planeringen av ett industrimuseum vid bruket.

Lindes socken - södra delarna:

Wedevågs bruk

Vi förflyttar oss norrut och kommer till Wedevågs bruk.

Vid Vedevåg delar sig Bohrsån i en västlig och en östlig gren, vilka omsluter Kvarnbackaön för att sedan mynna ut i Vedevågs-sjön. Tillgången på vattenkraft och skog, samt närheten till Bergslagen hyttor och gruvor gav här tidigt förutsättningarna för anläggandet av ett järnbruk.

Redan på 1300-talet fanns här en hytta belägen vid den s.k. Hyttbäcken några kilometer norr om bruket. Där fanns även en osmundsmedja. Dessa anläggningar drevs vid 1500-talets början av åtta bergsmän. På 1550-talet lät två av dessa bergsmän uppföra en hammarsmedja vid den västra grenen av ån-detta blev början till Wedevågs bruk.

Vid det östra fallet lät Gustav Wasa 1545 anlägga Kvarnbacka kronohammare. Från 1620-talet och framåt uppläts Kvarnbacka bruk på arrende till flera olika brukspatroner, de flesta med utländsk härstamning.

Skogsbristen gjorde att hyttan lades ner på 1630-talet och istället kom smidet att utvecklas från denna tid. (1680 förenades bruken)

Manufakturamide

Under 1700-talet utvecklades ett betydande manufaktursmide med en tillverkning som innefattade flera hundra produkter.

Bruket fick snart en ledande ställning inom manufaktursmidet i landet. Efter högkonjunkturen under 1700-talet uppstod betydande problem vid sekelskiftet 1800. Bruket tvangs i konkurs och därmed avstannade mycket av den tidigare verksamheten. Under nya ägare var det främst stångjärnssmidet som drevs vidare tills dess Erik Cederborgh, brukspatron på Bohr, på 1830-talet köpte bruket. En del av manufaktursmidet togs då åter upp i form av handredskapssmidet.

På 1830-talet byggdes också den nuvarande brukskyrkan. Redan 1735 hade bruket fått en kyrka men den revs 1821.

De sista resterna av det östra bruket (Kvarnbacka) revs på 1860-talet. Under 1800-talets senare hälft gick det tidigare så betydelsefulla stångjärnssmidet alltmer tillbaka för att helt upphöra 1895.

Vid 1900-talets början startades istället tillverkningen av borrar brotschar och färg/fernissa. Dessa produkter, jämte handredskapen, har Wedevågs bruk än idag som sitt kännemärke.

Yxe herrgård

I den södra delen av Lindes socken ligger Yxe herrgård. Sitt nuvarande utseende fick herrgården vid slutet av 1700-talet.

Till Yxe hörde tidigare både hytta och hammarsmedja och det närbelägna Järle bruk löd redan på 1600-talet under herrgården.

På 1880-talet upphörde emellertid smidet vid Järle och Yxe kom att ingå i Hammarby-Yxe AB, som bildades 1889.

Under tidigt 1900-tal frånstyckades herrgården och jordbruket och ett betydande jordbruk utvecklades.

Själva herrgårdsbyggnaden har de sista decennierna fungerat som konvalecenthem i landstingets regi (nu i privata händer)

Rya bondby

Straxt söder om Lindesberg ligger Rya by. Rya var i äldre tider Lindes sockens betydelsefullaste jordbruksområde.

I byn finns fortfarande spår av den gamla radbybebyggelsen längs den gamla bygatan. En del av den äldre bebyggelsen har också bevarats bl.a. den gamla bergsmansgården "Petter Perska gården", som troligen byggdes under 1700-talets sista år.

"Pälsärmen"

Söder om Lindesberg, mellan de båda Lindesjöarna, fortsätter Lindeåsen i näset Pälsärmen. Här finns den Cederborghska kyrkogården där bl.a. brukspatronerna Fredrik Cederborgh, på Dalkarshyttan och Erik Elzvik på Guldsmedshyttan ligger begravda.

Fredrik Cederborgh

Brukspatronerna på Dalkarshytte bruk spelade tidvis en mycket framträdande roll i trakten.

Den kanske mest kände av dessa brukspatroner var Fredrik Cederborgh (1784-1835) Han gjorde sig känd som författare och skriftställare och anses varit en av de första att introducera den realistiska romanen i Sverige. Mest kända av hans böcker är romansviten Uno von Trazenberg och Ottar Trallings lefnadsmålning.

Dalkarshytte bruk

Dalkarshyttans historia går tillbaka till 1500-talets första hälft. På 1540-talet omtalas här en hytta och på 1550-talet anlades även en hammarsmedja. Hyttan nedlades under 1600-talets första hälft och istället utvidgades smidet till två hammarsmedjor (den övre och den nedre) På 1870-talet utökades smidet ytterligare då ett manufakturverk med två knipphamrar inrättades.

Både stångjärns- och manufaktursmidet nedlades 1852, och i dess ställe uppfördes en masugn. En kvarn byggd på 1820-talet och en kraftstation från 1872 ingick också i anläggningarna. 1874 byggdes ytterligare en masugn.

1898 bildades Dalkarshytte bruks AB. Företaget var mellan 1898-1917 dotterbolag till Kolsva jernverks AB. Från 1898 drevs även ett gjuteri i samband med hyttan.

Företaget blev självständigt då disponent Thore Lindberg 1917 köpte alla aktier i Dalkarshyttan. Han kom att kallas "Bergslagens siste brukspatron", då han likt de gamla brukspatronerna drev sitt företag med patriarkalisk omsorg. Efter Lindbergs död 1930 lade man ner både hyttan och gjuteriet. Istället inriktades verksamheten under ett par årtionden på brytning och förädling av de egna kalktillgångarna. Den sista industriella verksamheten vid Dalkarshyttan var det sågverk och hyvleri som uppfördes 1935. Det drevs de sista åren i Skogsägarna Vänerskogs regi, innan nedläggningen 1978.

Källor och litteratur:

Några nothänvisningar har inte kunnat inrymmas, och ej heller varit önskvärda, vid utformningen av denna kommunhistorik.

Nedanstående förteckning innefattar de viktigaste källskrifterna till denna historik. Den är tänkt som ett förslag på fördjupningslitteratur för den intresserade läsaren.

Slutligen nämns även några arkiv där man kan finna opublicerat källmaterial för vidare forskning.

Käll- och litteraturförteckningen har uppdelats i följande underrubriker:

1. Litteratur som ger en allmän belysning av kommunens historia. (även årl. eller periodiskt återkommande publikationer)
2. Bergsbrukets och järnhanteringens historiska utveckling.
3. Folklivsskildringar-arbets-, och levnadsförhållanden, folktro m.m.
4. Litteratur som tar upp utvecklingen i de olika socknarna, orterna, bruken m.m.

För ytterligare upplysningar angående litteratur som behandlar Lindesbergs kommun hänvisas till den s.k. "Lindesamlingen" på Lindesbergs kommuns huvudbibliotek i Lindesberg.

En utförligare bibliografisk överblick ges också i K.Gunnarssons "Litteratur om Lindesbergs kommun-bidrag till en lokalbibliografi" Borås 1978. (finns tillgänglig på Lindesamlingen)

1. Litteratur som ger en allmän belysning av kommunens historia:

Alton, J.	Litet byggnadsvårdslexikon för Närke och Bergslagen (FBoB:1975)	Kort bebyggelse- och typ-historik.
Berglund, C-H.	Försök till beskrifning öfver Lindes, Ramsbergs och nya Kopp- arbergs bergslager. (1860)	
	Beskrifning till kartan öfver Lindes och Ramsbergs härad av åren 1865-66 (Stockholm 1867)	
	Beskrifning till kartan öfver Fellingsbro härad av år 1864. (Stockholm 1866)	
	Bilder till vår bygd. Häfte 1-5 (Lindesberg 1978-80)	
Ekeberg, G
Hasselblad, J
Pihl, H.G.	Västmanland II (ingår i serien hem- bygdsböckerna, Uppaala 1922)	Lättläst antologi om bebyggelse, arbetsliv och människor i V. Västmanland
Grau, O.	Beskrifning af Västmanland och dess städer härader och socknar. (ny upplaga, Västerås 1908)	1700-talet.
Johansson, J.	Noraskogs arkiv I-VI. (Stockholm 1889-1927)	Bergshistoriska samlingar och anteckningar.

Mozelius,P.	Försök till beskrifning öfver Nora och Linde bergslagers fögderi uti Örebro höfdingedöme. (1791)	
Nelson,H	En bergslagsbygd (ur Ymer 1913)	Kulturgeografisk beskrifning.
Svenska län - Örebro läns förvaltning och bebyggelse (1949)		Beskriver bebyggelse näringsliv, personhist m.m.

Ärligen eller periodiskt återkommande publikationer:

Nedanstående publikationer innehåller många artiklar och uppsatser av både allmän översiktsskarakter och mera speciell natur.

- Daedalus = Tekniska museets årsbok. (1931-)
 Från Bergslag och bondebygd (FBoB)=Örebro läns museums årsskrift. (1935-)
 Järnbäraland=Bergslagernas tidnings ill.bilaga(1903-05)
 Linde fornminnesförenings årsskrift. (1974-)
 Med hammare och fackla (MHof)=Årsbok utgiven av Sancte Örjans gille. (1928-)
 Svenska turistföreningens årsskrift. (STÅ) (1886-)
 Våra bygder i ord och bild=Bergslagspostens ill.bilaga(1897-1908)
 Ymer-utgiven av Svenska sällskapet för antropologi och geografi. (1880-)

2. Bergsbrukets och järnhanteringens historiska utveckling:

Boberg,F./Sahlin,C.	Bilder från bruk och gruvor i Bergslagen. (Stockholm 1921)	Ill. av Boberg ,text av Sahlin.
Furuskog,Hj.	Det svenska järnet genom tiderna.(ur vi och vår värld år 1938)	Översiktlig historik av de svenska järnhanteringens historiska utveckling.
Lövegren,G.	Den svenska järnhanteringen genom tiderna.(Stockholm 1948)	

3. Folklivsskildringar - arbets och levnadsförhållanden,folketro m.m:

Andersson-Meijerhelm,K.A.	Flydda dagar (Nora 1888)	Om livet i bergslagen under det fårra århundrade
Blomberg,D	Bergsmän och borgare. (Uppsala 1936)	Borgare,bergsmän,bruks- patroner m.fl. i Linde bergslag.
Boethius,B.	Gruvornas,hyttornas och hamrarnas folk.(ingår i;Den svenska arbetarklassens historia;Stockholm 1951)	Arbets- och levnadsförhållanden för bergs och järnhanteringens arbetare före år 1800.
Bore,E.	Hos bergsmän och gruvkarlar.(Lindesberg 1892)	Berättelser bl.a. kring Stråssa gruva,gruvmor m.m.

Bursell, B.	Träskoadel (Stockholm 1974)	Lancashiresmedernas levnads- och arbetsförhållanden kring sekelskiftet 1900. (Ramnäs br Västmanlands län)
Forssell, M-L.	Herrgårdsliv i Bergslagen för sjuttio år sedan. (Stockholm 1916)	Livet på Yxe herrgård omkring 1850.
Gödel, W.	Bergsmansliv på 1870-talet. (Stockholm 1937)	Berättelser kring en hytta (Västgöthyttan i Nora bergslag) bebyggelse, arbete m.m.
Johansson, J.O.	Smeder, brukspatroner och bergsmän. (Stockholm 1933)	Skönlitterära essäer om järn ets arbetare.
Linderholm, H.	Där bergsman var kung (Kristianstad 1982)	Bergsmansliv i Linde socken.
"	Långvattnets land. (Kristianstad 1980)	"Fakta och sägen kring fritidsland bergslagen".
Rehnberg, M.	Järnbruksminnen (Stockh. 1952) Gruvminnen (Stockholm 1960)	Bygger på intervjuer med järnbruks och gruvarbetare, under 1900-talet.
Tillhagen; C-H.	Järnet och människornas vidskepelse och verklighet. (Stockholm 1981)	Arbets och levnadsförhållanden för järnets arbetare, samt funktion och sagorna kring dessa

4. Litteratur som tar upp utvecklingen i de olika socknarna, orterna, bruken m.m.:

A-N.	Anteckningar som beröra Lindesbergs stad mrd dess tillbehör. (Lindesberg 1894)	
Bäckman, K	Ramsbergs bruk och dess ägare 1810-1910. (Linköping 1910)	Brukshistorik med betoning på ägarförhållanden.
Björkstedt, K-A.	Stråssa grufvor-Stråssa gruvors 600 åriga historia i ord och bild. (producerad i samarbete med SSAB, 1982-83)	Trycksak för turistgruvan i Stråssa.
Eriksson, S.M./ Sährendahl, L.	Boken om Näsby och Frövi. (Örebro 1974)	Sockenhistorik från forntid till nutid.
Eriksson, S.M.	Frövi köping. (1954)	Kortfattad historisk återblick på Näsby sn.
Garfvé, A./ Odhner, E.	Fellingsbro sockens historia. (3:e uppl. Lindesberg 1958)	Omfattande sockenhistorik.
Geijerstam, N, af.	Rockhammars bruks historia 1558-1920. (Uppsala 1920)	Betoning på ägarförhållanden och produktion.
Johansson, J.	Lindesberg-bidrag till stadens och omkringliggande bergslags historia. (Stockholm 1896)	Utdrag ur J. Johanssons Nora- och omkringliggande bergslags historia. (Stockholm 1896)
Johansson, K.	Lindesberg, sommarstad vid sekelskiftet. (Lindesberg 1978)	Lindesberg vid sekelskiftet 1900. Folklivet.

Nisser,M.	Träkolshyttor i Örebro län. (FBoB;1971)	Ö.Löa bergsmanshytta,historik.
Pettersson,A.W.	Kulturbilder från Lindesberg. (Lindesberg 1911)	Korta artiklar om Lindesberg stad och socken m.m.
Rörnów,S.	Wedevågs bruks historia. (Stockholm 1944)	Utförlig och omfattande brukshistorik.
Schnell,I.	Det forntida Fellingsbro. (Fellingsbro 1935)	Fornfynden och fornlämningspresenteras.
Schultz,J.E.	Fellingsbro förr och nu. (Stockholm 1851)	Prosten J.E.Schultz i F. berättar bygdens historia och beskriver sin samtid.
Smith,G.	Klotenverken.(ur tidskriften Malm 1959)	Klotens betydelse för uppkomsten av Grängesbergsbolaget.
Tham,W.	Lindesberg och Nora genom tiderna.del I o.II Lindesberg 1943,respektive 1949)	Det mest omfattande verket om Lindesbergs historia.Tillkom i samband med stadens 300årsjubileum.
Thybell,A.	Kyrkorna i Örebro län. (Örebro 1980)	Kortfattad historik kring länets alla kyrkobyggnader.
Waldén,B.	Frövifors bruk. (Stockholm 1951)	Omfattande brukshistorik omfattande tiden från forntid till omkring 1950.
"	Hembygdsgården Siggebohyttan.- en hembygdsgård i Linde socken. (Örebro 1930)	Historia kring Siggebohyttens bergsmansgård.

Arkivmaterial:

De otryckta källorna som berör kommunens historia återfinns i ett flertal arkivinstitutioner.

I första hand hänvisas till "Lindesbergs kulturhistoriska arkiv" i Lindesberg. Här återfinns mycket material som gäller Bergslagens historia t.ex. företagsarkiv,bruks- och gruvarkiv,föreningsarkiv,privata arkiv och kartmaterial. Där finns även en stor bild och klippsamling samt bandinspelningar med intervjuer m.m.

En förteckning på andra arkiv av intresse följer nedan:

Karlstad	Värmlandsarkiv	Gruv-,hytt-,och bruksarkiv m.m.
Lindesberg	Kommunens arkiv	Handlingar rörande kommunens och stadens styrelse.
"	Kyrkoarkivet	Folkbokföringshandlingar för de senaste cirka 100 åren.(äldre material återfinns på Landsarkivet i Uppsala)
"	Tingsrättens arkiv	bl.a. domböcker,bouppteckningar m.m.
"	Bergslagsposten	Äldre tidningsmaterial.
"	Lindesbergs kulturhistoriska arkiv.	Se ovan.
Stockholm	Riksarkivet(RA)	serierna:städernas skrivelser och besvär,städernas akter,riksdagshandlingar. Observera stadshistoriska institutets registersamling.
"	"	Bergskolegii arkiv:handlingar rörande de svenska bergs- och järnhanteringen.
"	Tekniska museets arkiv.	Bergshistoria.ex.Sahlinsamlingen.
"	Jernkontorets arkiv.	Bergshistoria.
Uppsala	Landsarkivet.	Äldre folkbokföringshandlingar m.m.
Örebro	Folkrörelsearkivet för Örebro län.	Folkrörelser.
"	Saxonarkivet (Örebro stadsbibliotek)	
"	Länsstyrelsens arkiv	serien:handlingar rörande länets städer, landshövdingeberättelserna m.m.
"	Lantmäteriets arkiv.	Kartmaterial.

I övrigt finns det privata arkiv,företagsarkiv,föreningsarkiv,bruksarkiv m.fl. som ej finns inom institutionerna.(ex i Lindesbergs kommun bruksarkivet vid Rockhammars bruk)